

## RAPORT Z BADANIA POTRZEB SENIORÓW

Na podstawie kwestionariusza dotyczącego identyfikacji potrzeb, talentów i umiejętności seniorów (Białystok – Sofia – Gondomar 2018')

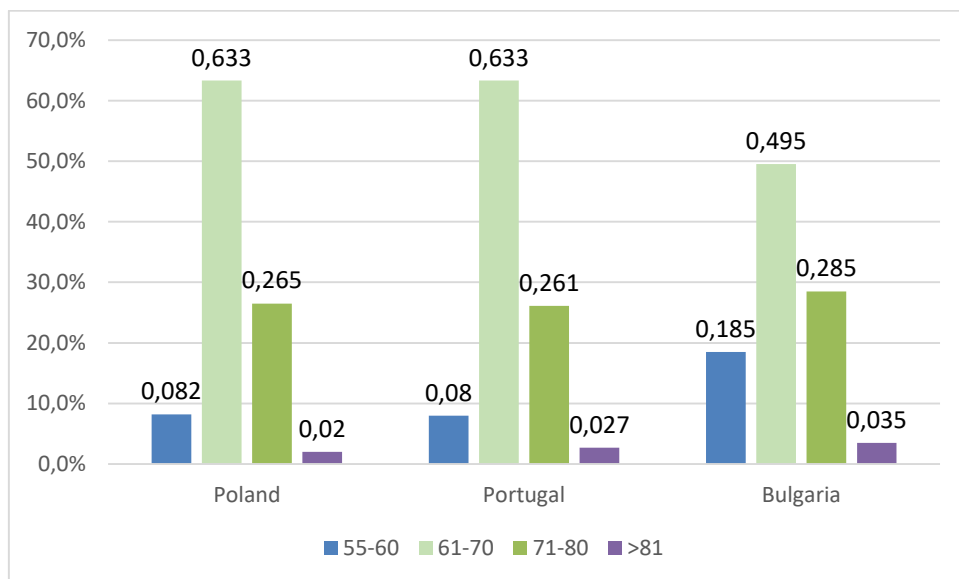
Chcąc rozpoznać potrzeby edukacyjne osób starszych, adresatów naszego projektu, w okresie luty – maj 2018 w krajach partnerskich przeprowadziliśmy badanie. Wykorzystano w nim metodą sondażu diagnostycznego, technikę ankiety oraz kwestionariusz ankiety, identyczny dla wszystkich 3 krajów uczestniczących w projekcie.

W prowadzenie badań zostali zaangażowani seniorzy uczestniczący w projekcie. Po zgromadzeniu w sumie 622 ankiety, z czego 200 pochodziło z Bułgarii, 196 z Polski i 226 z Portugalii. Wszystkie ankiety zostały odpowiednio zakodowane i poddane porównawczej analizie statystycznej. Wyliczenia zostały wykonane przy użyciu programu SPSS Statistics 22.

### ***Płeć, wiek***

Ponad połowa (55,1%) ogółu respondentów to kobiety – najliczniej reprezentowane w próbie portugalskiej (65,9%), zaś mężczyźni stanowiący 44,9% wszystkich badanych, Portugalia - 63,3%) byli badani w wieku 61-70 lat. Co trzeci badany (27,0%) znajdował się w – najliczniej reprezentowane przez badanych z Bułgarii (18,5%). Najstarsi badani, czyli osoby w wieku 81 lat i więcej, stanowiły 2,7% uczestników badania (chart 1).

**Wykres 1. Wiek respondentów**



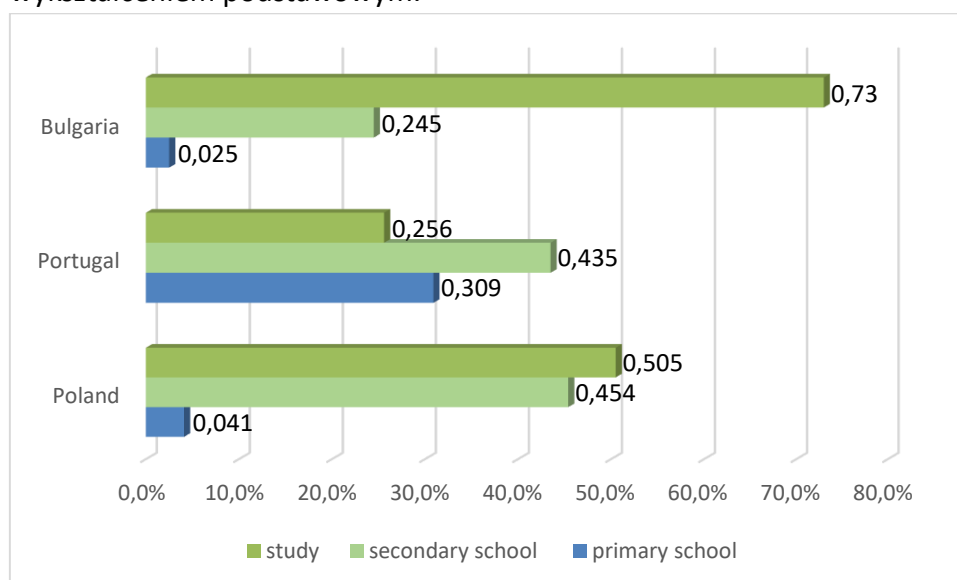
Źródło: badania własne.

### Wykształcenie

Prawie połowa respondentów (48,6%) to osoby z wykształceniem wyższym, 37,8% ukończyło szkołę średnią lub zawodową, zaś pozostali badani zakończyli edukację na poziomie podstawowym (chart 2). Biorąc pod uwagę specyfikę państw partnerskich należy podkreślić, że wyższy poziom wykształcenia najliczniej reprezentowały osoby z Bułgarii (73%), następnie 6

Uwagę zwraca również fakt, iż wśród ankietowanych z Portugalii blisko 1/3 stanowiły osoby z

**Wykres 2. Poziom wykształcenia respondentów**



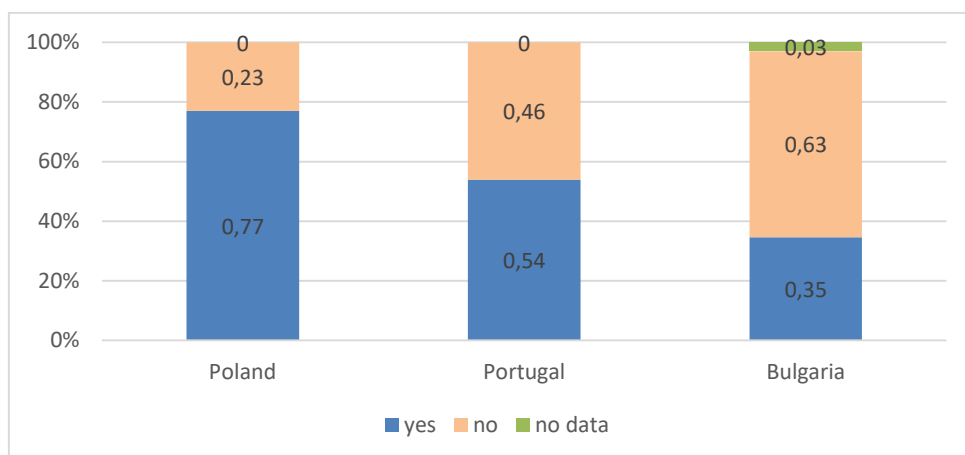
Źródło: badania własne.

## 2. ŹRÓDŁA I OBSZARY EDUKACYJNYCH ZAINTERESOWAŃ SENIORÓW

### Udział seniorów w zajęciach edukacyjnych

Przystępując do przeprowadzenia diagnozy potrzeb edukacyjnych osób starszych, rozpoczęliśmy od rozpoznania udziału osób starszych w zajęciach do nich adresowanych. Jak się okazało ponad połowa (55,1%) ogółu badanych wskazała, że uczestniczy i/lub kiedykolwiek uczestniczyła w tego typu aktywnościach. Analiza danych zawartych na wykresie 3 pomoże w uchwyceniu specyfiki sytuacji w poszczególnych państwach członkowskich (chart 3).

**Wykres 3. Udział seniorów w zajęciach edukacyjnych**



Źródło: badania własne.

Najwyższy poziom zaangażowania seniorów w zajęcia edukacyjne odnotowano w Polsce, gdzie ponad 77% respondentów wskazało, że uczestniczy/uczestniczyła w adresowanych do nich zajęciach edukacyjnych, zaś najrzadziej odpowiedź ta była podawana ntów z Bułgarii (35,0%).

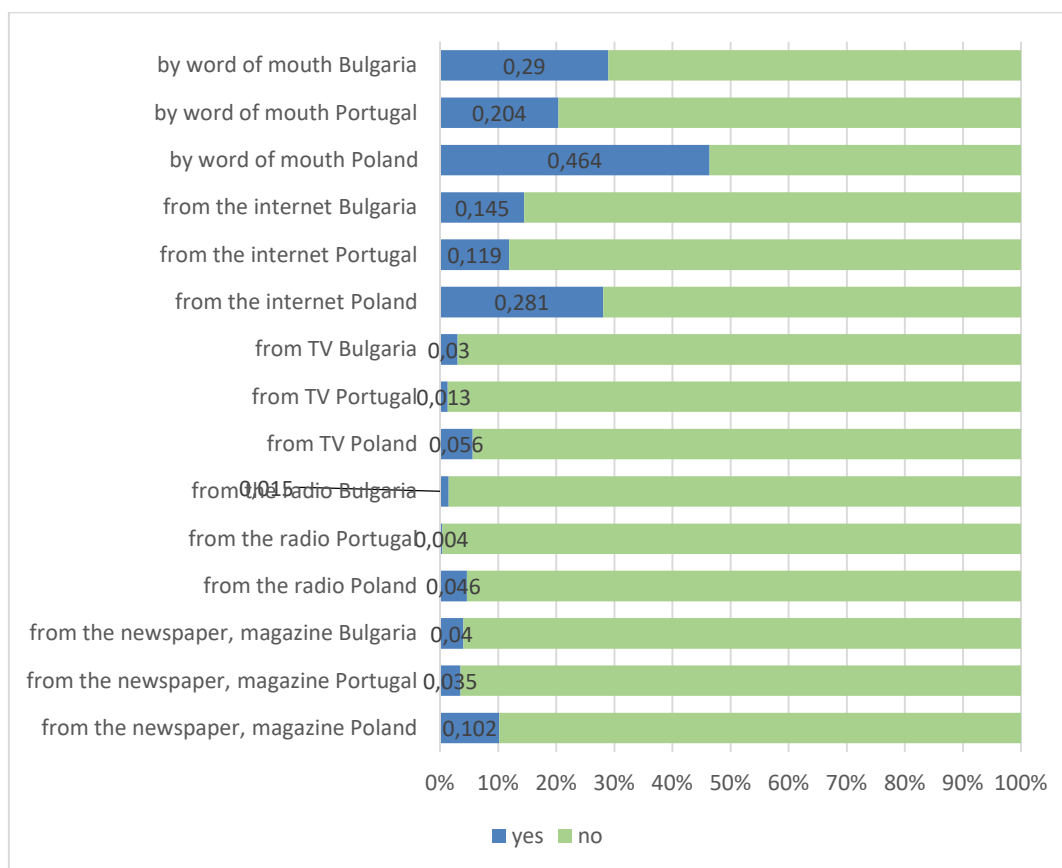
W Portugalii rozkład zaangażowania i jego braku w zajęcia edukacyjne przez seniorów jest podobny, tzn. 54% osób uczestniczy w zajęciach edukacyjnych; pozostałe osoby (46%) takiego zaangażowania nie przejawiają ( $p < 0,001$ ).

Uzyskany rozkład odpowiedzi jest zastanawiający, zwłaszcza w przypadku seniorów z Bułgarii. Jeśi jednak przypomnimy, że wśród badanych Bułgarów, 73,0% posiadało wykształcenie wyższe, prezentowane fakty zaskakują w mniejszym stopniu. Ponadto niskiego poziomu aktywności edukacyjnej seniorów z Bułgarii może być ich wiek – co piąty ankietowany z tego kraju to osoba w wieku 55-60 lat. Być może respondenci ci nie mieli jeszcze możliwości skorzystania z oferty edukacyjnej adresowanej do osób starszych. Być może jeszcze nie zaliczają siebie do tej kategorii społecznej.

### ***Źródła informacji o zajęciach edukacyjnych dla seniorów***

przez nas obszarem korespondującym z poprzednim były źródła informacji dotyczących zajęć

**Wykres 4. Źródła informacji p zajęciach edukacyjnych dla seniorów**



Źródło: badania własne.

Badania wskazały, że najczęstszym źródłem takich informacji są dla seniorów ich znajomi (z ust do ust). Z kolei drugim często wskazywanym przez respondentów kanałem informacji był Internet. Odpowiedzi te najczęściej zaznaczali polscy seniorzy, gdyż to oni stanowili najwyższy (w porównaniu do Portugalii i Bułgarii) odsetek osób uczestniczących w zajęciach edukacyjnych to 10% respondentów z Polski o edukacyjnej ofercie do nich skierowanej dowiedziało się z prasy; 5,6% z TV, zaś 4,6% z radia. Z badań wynika więc, że do najstarszych osób najłatwiej dotrzeć przez osoby z ich środowiska, osoby im bliskie i zaufane. Z kolei wysoka częstotliwość wskazań odnoszących się do internetu jako źródła pozyskiwanych informacji jest dowodem na to, że mamy do czynienia z nowym pokoleniem seniorów, pokoleniem znającym się na nowych mediach i pokoleniem pod wieloma względami bardzo heterogenicznym.

W związku z tym zasadne jest postawienie pytania dotyczącego problematyki zajęć i innych aktywności edukacyjnych, które byłyby dla seniorów atrakcyjne. Wątek ten został naszych badań (Wykres 5).

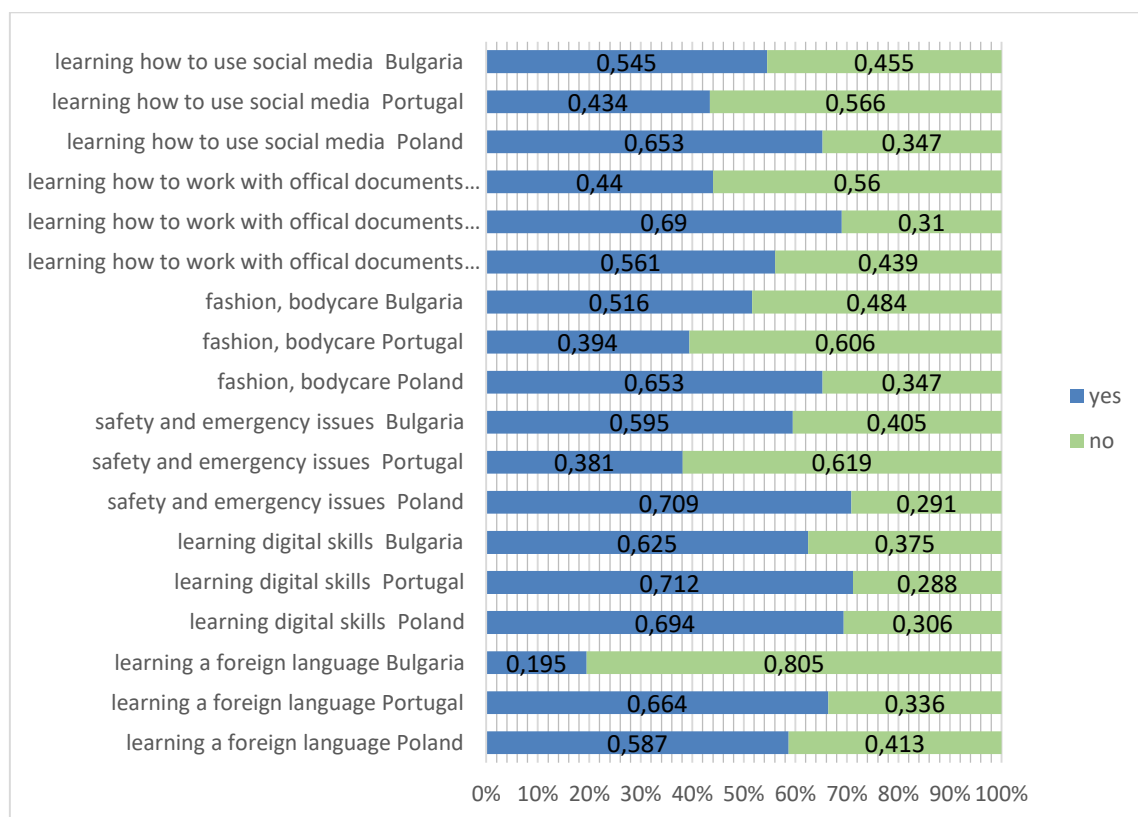
#### **Potencjalne obszary zainteresowań seniorów**

Można powiedzieć, że seniorzy biorący udział w badaniu są świadomi wyzwań, jakie generuje funkcjonowanie w społeczeństwie informacyjnym. Najczęściej wybieranym przez nich (67,8%

ogółu badanych) obszarem zagadnień, które chcieliby poznawać i/lub rozwijać podczas zajęć edukacyjnych była nauka umiejętności cyfrowych.

W każdym z trzech państw odpowiedź ta podawana była najczęściej, choć zagadnienie to wydaje się być ważniejsze dla portugalskich (71,2%) i polskich (69,4%) seniorów niż seniorów z Bułgarii (62,5%) ( $p < 0,001$ ). „Observations and specialists reports reveal, that amount of seniors using information technology is still not satisfactory” (Napora, 2013, p. 62). Dobrą informacją jest więc ta, że badani seniorzy zdają się być zainteresowani podnoszeniem kwalifikacji w tym zakresie. I na tę potrzebę należy reagować poprzez zapewnienie dostępu do odpowiednich zajęć czy szkoleń.

**Wykres 5. Zainteresowanie tematami / działaniami podejmowanymi podczas edukacji dla seniorów**



Źródło: badania własne.

Drugim istotnym obszarem, którym są zainteresowane osoby starsze, była nauka wypełniania (rozumienia) oficjalnych dokumentów np. umów bankowych, prawnych itp., na który wskazało 56,9% wszystkich seniorów. Analizując wskazania dotyczące tej kwestii w poszczególnych państwach zauważymy, że zdobycie umiejętności wypełniania oficjalnych dokumentów częściej było potrzebą seniorów z Portugalii (69,0%) i Polski (56,1%) niż z Bułgarii (44,0%) ( $p < 0,001$ ). Trzecim co do częstości podawanym przez seniorów obszarem zagadnień, który interesowałyby ich w kontekście edukacyjnym było poszerzenie wiedzy z zakresu bezpieczeństwa i ochrony, np. jak uniknąć oszustwa, czym jest przemoc w rodzinie itd. Wspomniała o tym nieco więcej niż połowa badanych (55,3%). Kwestia ta najczęściej

wskazywana była przez seniorów z Polski (70,9%), zaś najrzadziej przez osoby badane pochodzące z Portugalii (38,1%) ( $p < 0,001$ ). Można przypuszczać, że zainteresowanie polskich seniorów zagadnieniem bezpieczeństwa może być następstwem prowadzonych obecnie w Polsce kampanii społecznych, inicjowanych przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej czy przez policję. Podejmują one problem przemocy w rodzinie czy innych form nadużyć wobec seniorów. Publiczna dyskusja dotycząca wspomnianych kwestii z jednej strony uświadamia ich istnienie, lecz z drugiej - może być źródłem nowych pytań i wątpliwości (Halicka, Halicki, Kramkowska, Szafranek, 2018). Być może stąd wynika zgłaszana przez polskich seniorów potrzeba podjęcia tego zagadnienia w ramach zajęć edukacyjnych.

Umiejętność korzystania z mediów społecznościowych i blogów (Facebook, Twitter, YouTube) zaznaczana przez 53,8% wszystkich badanych, częściej wskazywana była przez seniorów z Polski (65,3%), następnie z Bułgarii (54,5%) i z Portugalii (43,4%). W dzisiejszym informacyjnym społeczeństwie, korzystanie z mediów społecznościowych ma duże znaczenie, czego świadomi są także nasi badani. Ponad połowa osób badanych (51,6%) chciałaby w ramach zajęć edukacyjnych rozważyć temat mody i poszerzać wiedzę z zakresu sposobów dbania o swoje ciało – częściej wskazywali na to polscy (65,3%) i bułgarscy (51,6%) seniorzy ( $p < 0,001$ ). Z kolei dla seniorów z Portugalii (66,4%) i trochę rzadziej z Polski (58,7%) bardzo ważnym obszarem rozwijać swoje kompetencje była nauka języka obcego. Wśród Bułgarów jedynie 19,5% wskazało tę odpowiedź ( $p < 0,001$ ).

### ***Powody angażowania się w działania edukacyjne***

Opisując seniorów zainteresowanych udziałem w zajęciach edukacyjnych do nich kierowanych warto również przedstawić wskazywane przez nich powody zaangażowania w tego typu aktywności.

Otóż 34,2% ogółu badanych motywowanych jest chęcią zdobycia nowych umiejętności – odpowiedź tę częściej podawali badani z Bułgarii (40,0%) i Polski (39,8%) niż z Portugalii (24,3%). Ponad ¼ seniorów uczestniczy w edukacji dorosłych, bo chce się rozwijać (najczęściej odpowiedź tę podawali Portugalczycy (35,0%), najrzadziej – Polacy (17,4%)), zaś 21,5% chce spędzać czas z innymi ludźmi (Polska: 23,5%, Bułgaria: 21,5%, Portugalia: 19,9%). Wydaje się, że zróżnicowanie społeczne i kulturowe poszczególnych państw partnerskich, warunkuje motyw, którymi kierują się seniorzy angażując się w aktywności edukacyjne.

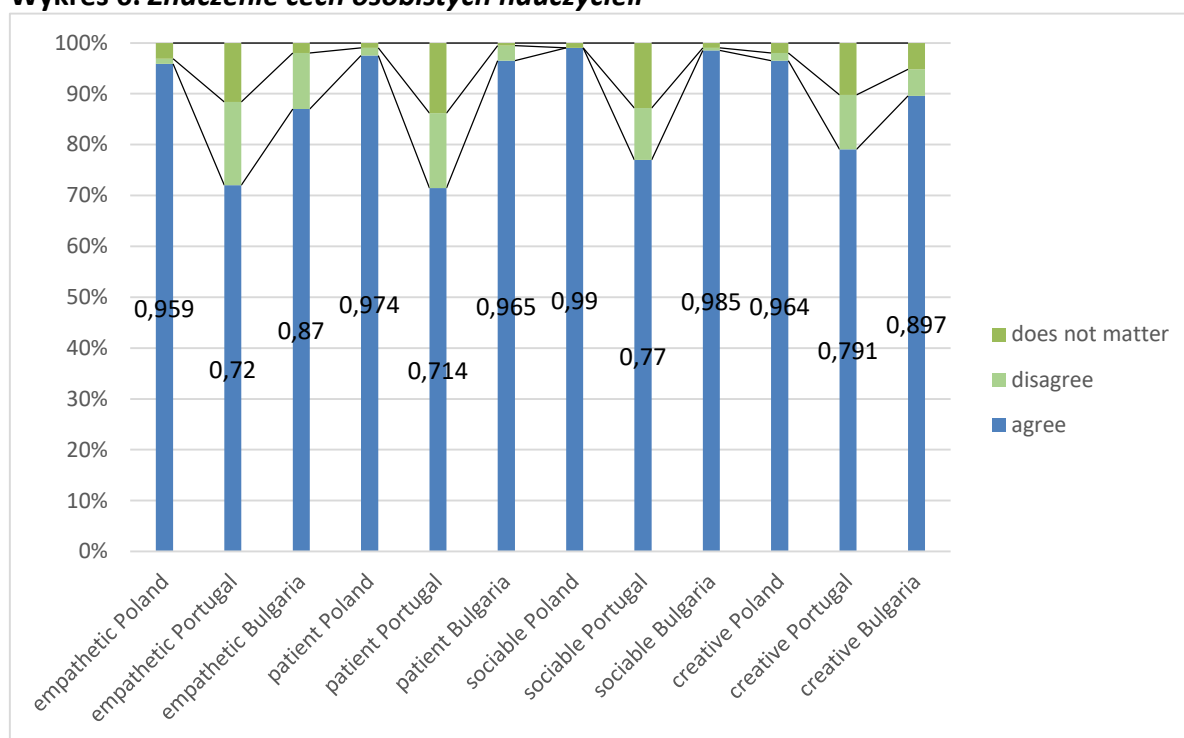
## **3 Profil edukatora (jak seniorzy nas widzą)**

W edukacji seniorów oprócz odpowiedniej oferty dydaktycznej, bardzo ważna jest osoba nauczyciela, prowadzącego zajęcia dla osób starszych. W związku z tym, w naszych badaniach poprosiliśmy respondentów o wskazanie tych cech nauczycieli, które w ich opinii są najbardziej wartościowe z perspektywy relacji między osobą prowadzącą zajęcia edukacyjne a odbiorcami. Cechy te zostały następnie podzielone na dwie grupy, które wyróżniono w oparciu o klasyfikację kompetencji nauczycieli. Jest to grupa cech ukierunkowanych na sposoby oddziaływania, w tym kompetencje komunikacyjne, nawiązywania kontaktów. Nauczyciel

o takich cechach jest doradcą, przewodnikiem, a jego działania ukierunkowane są jednostkowo kompetencjach dydaktyczno-metodycznych, dotyczące warsztatu pracy nauczyciela, w tym metod i technik pracy, zwłaszcza aktywizujących (wykres 6).

### Osobowość edukatora

Wykres 6. Znaczenie cech osobistych nauczycieli

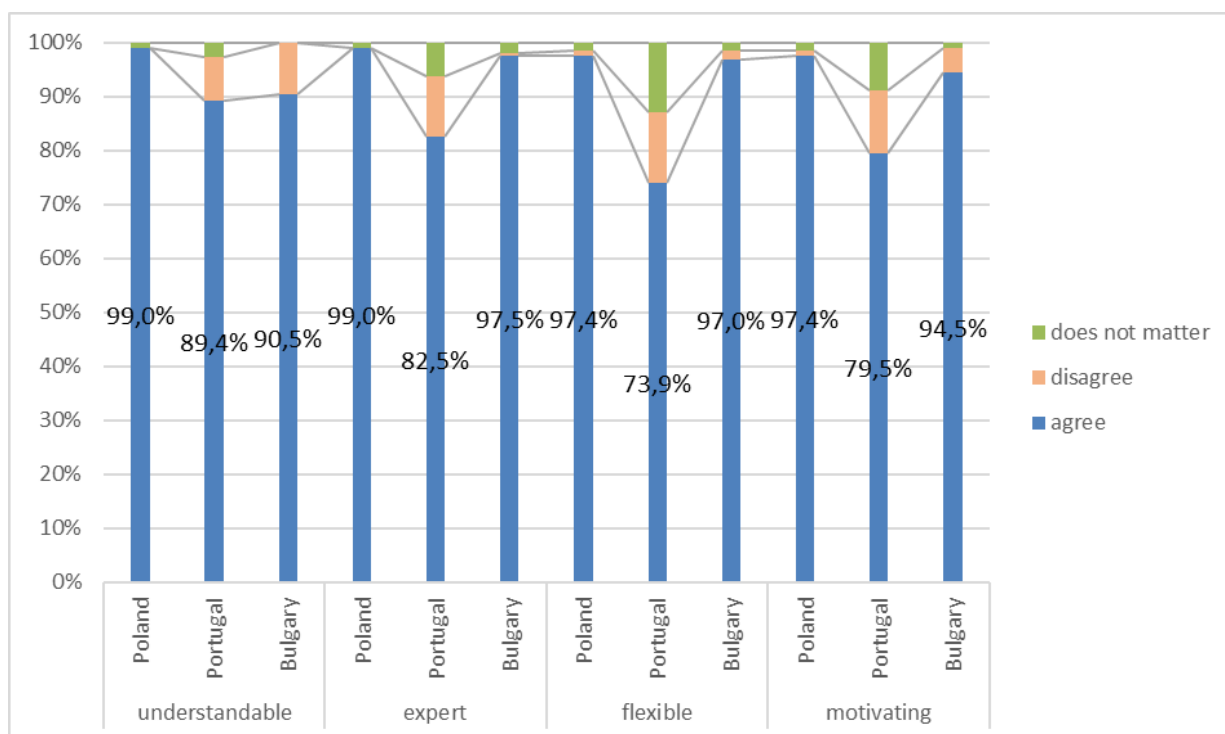


Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość respondentów dostrzega, że nauczyciel powinien wykazywać takie ogólne cechy jak empatia, cierpliwość, towarzyskość oraz kreatywność. W przypadku seniorów z Polski oraz Bułgarii potrzebę tę dostrzega ponad 90% respondentów. Najbardziej zgodni są tu seniorzy z Polski, którzy właściwie jednogłośnie (odpowiednio dla poszczególnych cech 95,9%, 97,4%, 99% oraz 96,4%) potwierdzają, że czynniki osobowościowe osób prowadzących zajęcia edukacyjne są istotne. W każdym przypadku korelacja jest istotna statystycznie na poziomie  $p < 0,001$ . Z kolei dla prawie 30% badanych osób z Portugalii cechy nauczyciela ukierunkowane na relacje (empatia, cierpliwość, towarzyskość) nie mają znaczenia z perspektywy przebiegu oraz efektywności zajęć. Być może odpowiedzi seniorów z Portugalii wskazują na upowszechnianie się zupełnie innego kierunku pracy edukacyjnej z seniorami – kierunku opartego na wzajemności, współpracy i dostrzeganiu potencjału „nowych seniorów”.

### Profesjonalne przygotowanie nauczycieli

Wykres 7. Znaczenie cech dydaktyczno-metodycznych nauczycieli



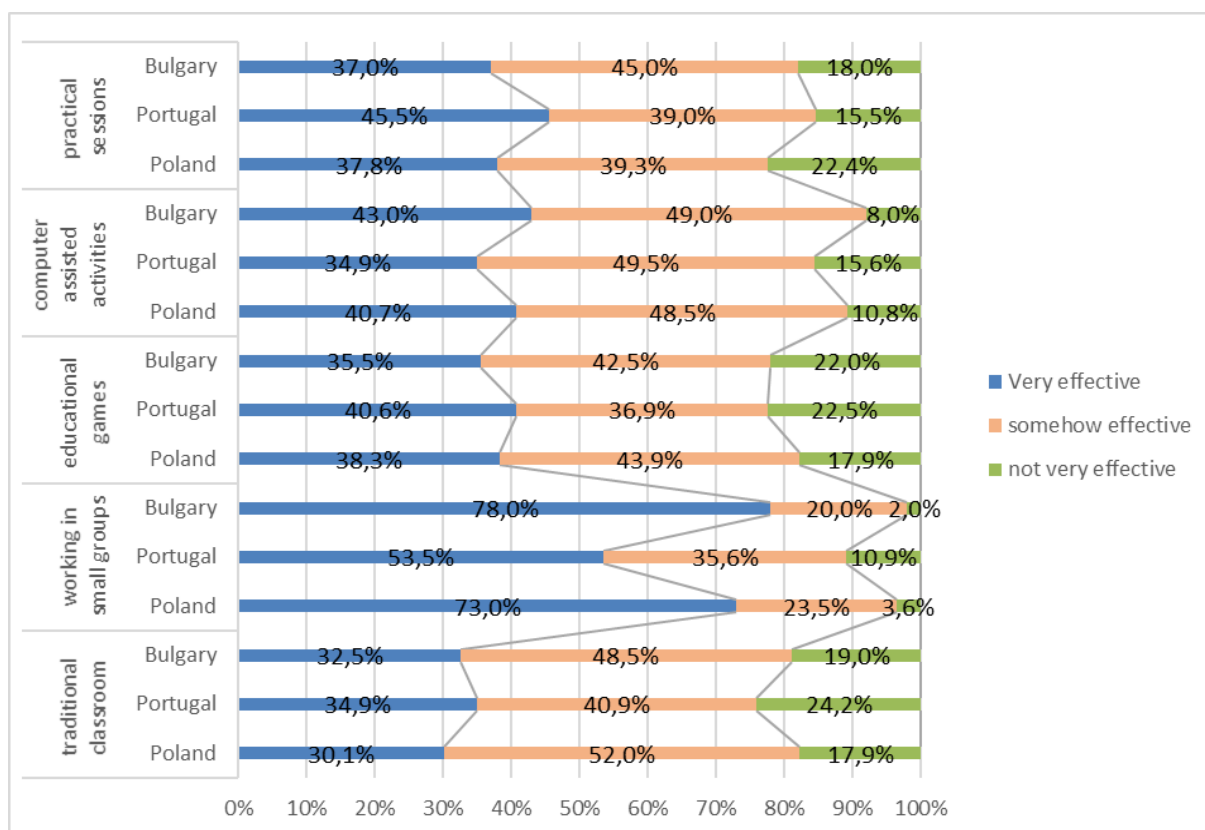
Źródło: badania własne.

Do podobnych wniosków prowadzi analiza danych z wykresu 7, na którym zawarto cechy określone jako dydaktyczno-metodyczne. Zdecydowana większość badanych seniorów zauważa, że osoba prowadząca zajęcia edukacyjne adresowane do osób starszych powinna prezentować takie cechy jak: komunikatywność, znajomość dziedziny, w której prowadzone są zajęcia, elastyczność oraz umiejętność motywowania do nauki. W kontekście porównawczym, ponownie można stwierdzić, że największa grupa respondentów z Portugalii (odpowiednio dla kolejnych cech 10,6%, 17,5%, 26,1% oraz 20,5%) zauważa, że cechy dydaktyczno-metodyczne osób prowadzących zajęcia edukacyjne dla seniorów nie mają istotnego znaczenia ( $p < 0,001$ ). Zgromadzone dane wskazały również, że dla 91,1% respondentów płeć nauczyciela nie ma znaczenia, a 69,1% badanych seniorów odpowiedziało, że jego wiek również niczego nie różnicuje.

I jeszcze dwa zdania na temat efektywności poszczególnych metod uczenia się (wykres 8).

### Chart 8. Efektywność metod uczenia się





Źródło: badania własne.

Respondenci podobnie oceniają efektywność takich metod jak: wykorzystywanie gier edukacyjnych, praca wspomagana komputerowo oraz zajęcia praktyczne. W tych przypadkach prawie 40% seniorów zarówno z Polski, Portugalii, jak i Bułgarii podkreśla ich znaczenie i zasadność wykorzystywania w inicjatywach edukacyjnych kierowanych do osób starszych. Interesujący jest fakt, że największa liczba badanych z każdego kraju, tj. 73% Polaków, 53,5% Portugalczyków oraz aż 78% Bułgarów wskazuje, że najbardziej efektywna z perspektywy zajęć edukacyjnych dla seniorów jest praca w małych grupach.

Ponad 1/3 badanych seniorów z poszczególnych państw odrzuca tradycyjne metody pracy (nauczyciel mówi, reszta słucha i notuje), oczekując pracy opartej na jednostkowych relacjach, których realizacja jest bardziej możliwa w małych grupach.